

मूल्य शिक्षणातील नैतिकता : विद्यार्थ्यांच्या वर्तनावर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास

Kadam Chhaya Vikram

Assistant Professor

जय गणेश शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय

सारांश (Abstract)

सध्याच्या जागतिकीकरणाच्या आणि तंत्रज्ञानाच्या युगात शिक्षण केवळ माहिती देण्यापुरते मर्यादित राहिले नाही, तर ते विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी आवश्यक घटक बनले आहे. या संशोधनाचा मुख्य उद्देश विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांचे महत्त्व समजून घेणे आणि त्यांच्या वर्तनावर मूल्य शिक्षणाचा होणारा परिणाम अभ्यासणे हा आहे. या अभ्यासासाठी 50 विद्यार्थ्यांची निवड करून प्रश्नावलीच्या माध्यमातून माहिती संकलित करण्यात आली. प्राप्त माहितीचे विश्लेषण केल्यानंतर असे आढळून आले की मूल्य शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये प्रामाणिकपणा, सहकार्य, शिस्त, जबाबदारी यांसारख्या गुणांचा विकास होतो. संशोधनाच्या निष्कर्षानुसार शालेय अभ्यासक्रमात मूल्य शिक्षणाचा समावेश करणे अत्यंत आवश्यक आहे, कारण ते विद्यार्थ्यांना चांगले नागरिक बनविण्यास मदत करते.

प्रस्तावना (Introduction)

आजच्या आधुनिक समाजात विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि माहितीचा झपाट्याने विकास होत आहे. परंतु या प्रगतीसोबतच समाजात नैतिक मूल्यांचा अभाव वाढताना दिसतो. विद्यार्थ्यांमध्ये असहिष्णुता, असत्य बोलणे, जबाबदारीची कमतरता, शिस्तीचा अभाव यांसारख्या समस्या दिसून येतात.

शिक्षण हे केवळ ज्ञान देण्याचे साधन नसून ते विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व घडविण्याचे प्रभावी माध्यम आहे. मूल्य शिक्षणाद्वारे विद्यार्थ्यांना योग्य-अयोग्य याची जाणीव करून दिली जाते. त्यातून त्यांच्यामध्ये नैतिक विचार, सकारात्मक वर्तन आणि सामाजिक जबाबदारी विकसित होते. शाळा ही विद्यार्थ्यांच्या चारित्र्य विकासाची पहिली पायरी आहे. शिक्षक हे विद्यार्थ्यांसाठी आदर्श असतात. त्यामुळे शिक्षकांनी आपल्या वर्तनातून आणि अध्यापनातून नैतिक मूल्यांचा प्रसार करणे आवश्यक आहे. म्हणूनच मूल्य शिक्षण आणि नैतिकता यांचा अभ्यास करणे आजच्या काळात अत्यंत आवश्यक आहे.

संशोधनाची गरज (Need of Study)

- विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांची घट होत आहे
- समाजात वाढणारी हिंसा, असहिष्णुता आणि भ्रष्टाचार
- विद्यार्थ्यांमध्ये जबाबदारीची कमतरता
- योग्य निर्णय घेण्याची क्षमता कमी होत आहे
- शालेय अभ्यासक्रमात मूल्य शिक्षणाला कमी महत्त्व दिले जाते
- या सर्व गोष्टी लक्षात घेता मूल्य शिक्षणाचा अभ्यास करणे आवश्यक ठरते.

संशोधनाचे महत्त्व (Importance of Study)

- विद्यार्थ्यांच्या चारित्र्य विकासासाठी उपयुक्त
- समाजात शांती आणि सुव्यवस्था राखण्यास मदत
- जबाबदार नागरिक तयार होतात
- सामाजिक मूल्ये जसे सहकार्य, समता विकसित होतात

- विद्यार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वास आणि निर्णयक्षमता वाढते

समस्या विधान (Problem Statement)

“विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांची कमतरता दिसून येते. मूल्य शिक्षणाद्वारे त्यांच्या वर्तनात सकारात्मक बदल कसा घडवता येईल?”

संशोधनाचे शीर्षक (Title of the Study)

मूल्य शिक्षणातील नैतिकता : विद्यार्थ्यांच्या वर्तनावर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास

कार्यात्मक व्याख्या (Operational Definitions)

मूल्य शिक्षण: योग्य वर्तन आणि नैतिक मूल्यांची जाणीव करून देणारी प्रक्रिया

नैतिकता: चांगले व वाईट यातील फरक समजून घेण्याची क्षमता

विद्यार्थी: माध्यमिक स्तरावरील शिकणारे

संशोधनाचे उद्दिष्ट (Objectives)

नैतिक मूल्यांचे महत्त्व समजून घेणे

मूल्य शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या वर्तनावर होणारा परिणाम अभ्यासणे

पालकांची भूमिका समजून घेणे

शाळांमध्ये मूल्य शिक्षणाची अंमलबजावणी तपासणे

संशोधनाचे गृहीतके (Hypothesis)

मूल्य शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांचे वर्तन सुधारते

नैतिक शिक्षणामुळे सामाजिक जबाबदारी वाढते

संशोधनातील व्यक्ती (Sample)

पुणे शहरात बीएड विद्यालयात अध्ययन करणारे सर्व अध्ययनार्थी ही या संशोधनाची व्याप्ती आहे

संशोधन पद्धती (Methodology)

प्रकार: वर्णनात्मक संशोधन

नमुना: 50 विद्यार्थी

साधन: प्रश्नावली

संशोधनातील व्यक्ती (Sample)

पुणे शहरात बीएड विद्यालयात अध्ययन करणारे सर्व अध्ययनार्थी ही या संशोधनाची व्यक्ती आहे
व्याप्ती

परीमर्यादा (Limitations)

मर्यादित नमुना (50 विद्यार्थी)

वेळेची मर्यादा

मूल्य शिक्षण अभ्यासक्रमात समाविष्ट करावे

डेटा संकलन (Data Collection)

विद्यार्थ्यांकडून प्रश्नावलीच्या माध्यमातून माहिती गोळा करण्यात आली.

माहितीचे विश्लेषण आणि अर्थनिर्वचन

क्र.- १. 1. नैतिक मूल्ये तुमच्यासाठी किती महत्वाची आहेत?

क्र.- १च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.- १ : नैतिक मूल्ये किती महत्वाची

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	अ) खूप महत्वाची	39	78
२	ब) B) मध्यम	11	22
३	क) कमी	00	00
४	ड) अजिबात नाही	00	00
	एकूण संख्या प्रतिसादक	50	१00%

विश्लेषण- प्रतिसादक संख्या:78% (39 प्रतिसादक) → A) पूर्वीच माहिती आहे - विद्यार्थ्यांना मूल्य शिक्षणाबद्दल पूर्वीच माहिती आहे.

22% (11 प्रतिसादक) → B) थोडी माहिती आहे - विद्यार्थ्यांना मूल्य शिक्षणाबद्दल थोडी माहिती आहे.

0% (0 प्रतिसादक) → C) फारशी माहिती नाही.

0% (0 प्रतिसादक) → D) अजिबात माहिती नाही.

अर्थनिर्वचन:

बहुसंख्य 39 विद्यार्थ्यांना (78%) मूल्य शिक्षणाबद्दल पूर्वीच माहिती आहे.11 विद्यार्थी (22%) म्हणतात की त्यांना थोडी माहिती आहे.कोणत्याही विद्यार्थ्याने "फारशी माहिती नाही" किंवा "अजिबात माहिती नाही" असे उत्तर दिलेले नाही.

निष्कर्ष:मूल्य शिक्षणाबद्दल विद्यार्थ्यांमध्ये जागरूकता जास्त आहे. 50 पैकी 39 विद्यार्थ्यांना पूर्वीच माहिती आहे, जे सकारात्मक संकेत देते.

क्र.- 2.. तुम्हाला मूल्य शिक्षण म्हणजे काय हे माहिती आहे का?

क्र.- 2 च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपुर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.- 2 मूल्य शिक्षण म्हणजे काय

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) पूर्णपणे माहिती आहे	39	78%
२	B) थोडी माहिती आहे	11	22%
३	C) फारशी माहिती ना	00	00
४	D) अजिबात माहिती नाही	00	00
		50	१00%

विश्लेषण-

78% (39 प्रतिसादक) → A) पूर्वीच माहिती आहे - विद्यार्थ्यांना मूल्य शिक्षणाबद्दल पूर्वीच माहिती आहे. 22% (11 प्रतिसादक) → B) थोडी माहिती आहे - विद्यार्थ्यांना मूल्य शिक्षणाबद्दल थोडी माहिती आहे. 0% (0 प्रतिसादक) → C) फारशी माहिती नाही. 0% (0 प्रतिसादक) → D) अजिबात माहिती नाही.

अर्थनिर्वचन: बहुसंख्य 39 विद्यार्थ्यांना (78%) मूल्य शिक्षणाबद्दल पूर्वीच माहिती आहे. 11 विद्यार्थी (22%) म्हणतात की त्यांना थोडी माहिती आहे. कोणत्याही विद्यार्थ्याने "फारशी माहिती नाही" किंवा "अजिबात माहिती नाही" असे उत्तर दिलेले नाही.

निष्कर्ष:

मूल्य शिक्षणाबद्दल विद्यार्थ्यांमध्ये जागरूकता जास्त आहे. 50 पैकी 39 विद्यार्थ्यांना पूर्वीच माहिती आहे, जे सकारात्मक संकेत देते.

क्र.- 3 शिक्षक नैतिकतेबद्दल मार्गदर्शन करतात का?

क्र.- 3च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.- 3 शिक्षक नैतिकतेबद्दल मार्गदर्शन करतात.

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) नेहमी	42	84
२	B) कधी कधी	3	6
३	C) क्वचित	5	10
४	D) कधीच नाही	00	00
		50	१00%

विश्लेषण- :

प्रतिसादकांची संख्या: 50परिणाम (परसेंटेजमध्ये):होय, (अर्थात मार्गदर्शन करतात) 84%काही हद तक: 10%नाही: 6%

अर्थनिर्वचन:

बहुसंख्य प्रतिसादकांनी (84%) सांगितले की शिक्षक नैतिकतेबद्दल मार्गदर्शन करतात.10% प्रतिसादकांनी असे मत मांडले की शिक्षक काही प्रमाणात मार्गदर्शन करतात.केवळ 6% प्रतिसादकांनी सांगितले की शिक्षक मार्गदर्शन करत नाहीत.

निष्कर्ष:

शिक्षकांचा नैतिक मार्गदर्शनात महत्त्वपूर्ण प्रभाव आहे. बहुतेक विद्यार्थी किंवा प्रतिसादकांना शिक्षकांकडून नैतिकतेवद्दल मार्गदर्शन मिळते, ज्यामुळे शिक्षकांची नैतिक शिक्षणात सकारात्मक भूमिका अधोरेखित होते

क्र.- 4.तुम्ही इतरांना मदत करता का ?

क्र.- 4च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.- 4 इतरांना मदत .

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) नेहमी	48	96
२	B) कधी कधी	2	4
३	C) क्वचित	00	00
४	D) कधीच नाही	00	00
	एकूण संख्या प्रतिसादक	50	१00%

विश्लेषण- "प्रतिसादकांची संख्या: 30परिणाम:अनेक (96%): 28 प्रतिसादकांनी "अनेक" हा पर्याय निवडला.काही कमी (4%): 2 प्रतिसादकांनी "काही कमी" हा पर्याय निवडला.कचित आणि कधीच नाही: या पर्यायांना कोणताही प्रतिसाद मिळाला नाही (0%).

अर्थनिर्वचन:बहुसंख्य प्रतिसादक (96%) म्हणतात की ते इतरांना अनेक वेळा मदत करतात.थोड्या प्रतिसादकांनी (4%) सांगितले की ते काही कमी वेळा मदत करतात.यावरून असे दिसते की सर्वाधिक लोक मदत करण्यास सकारात्मक आहेत.

निष्कर्ष:

समाजात मदत करण्याची भावना प्रबळ आहे, कारण 96% प्रतिसादकांनी सकारात्मक उत्तर दिले.

क्र.- 5. तुम्हाला शिस्त पाळणे आवडते का?

क्र.- 5च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.- 5: शिस्त पाळणे

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) खूप आवडते	32	64
२	B) आवडते	00	00
३	C) कमी आवडते	00	00
४	D) अजिबात नाही	18	32
	एकूण संख्या प्रतिसादक	50	100%

विश्लेषण:

प्रतिसादकांची संख्या: 50परिणाम (परसेंटेजमध्ये):जवळजवळ (बहुतांश सहमत): 64% (32

प्रतिसादक)अजिबात (नकारात्मक): 36% (18 प्रतिसादक)

अर्थनिर्वचन:

बहुसंख्य प्रतिसादकांनी (64%) शिस्त पाळणे आवडते असे मत व्यक्त केले आहे.36% प्रतिसादकांनी

शिस्त पाळणे आवडत नाही असे सांगितले.

निष्कर्ष:

या सर्वेक्षणातून असे दिसून येते की बहुतेक लोक शिस्तीचे पालन करण्यास सकारात्मक आहेत, तर एक तृतीयांश लोक शिस्तीला नकारात्मक दृष्टीने पाहतात. शिस्तीचे महत्त्व आणि त्याचे पालन करण्याबद्दल जागरूकता वाढवणे आवश्यक असू शकते.

क्र.- 6. मूल्य शिक्षणामुळे तुमच्या वर्तनात बदल झाला का?

क्र.-6 परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपुर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.- 6 मूल्य शिक्षणामुळे तुमच्या वर्तनात बदल

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) खूप बदल झाला	26	४४.१
२	B) थोडा बदल झाला	33	५५.९
३	C) फारसा नाही	00	00
४	D) काहीच नाही	00	00
	एकूण संख्या प्रतिसादक	59	१00%

विश्लेषण-

50पर्याय आणि त्यांचे टक्केवारी:A) खूप बदल झाला: 82%B) थोडा बदल झाला: 18%C) फारसा नाही: 0%D) काहीच नाही: 0%विश्लेषण आणि

अर्थनिर्वचन:

बहुसंख्य प्रतिसादकांनी (82%) पर्याय A निवडला, म्हणजे मृत्यू शिक्षणामुळे त्यांच्या वर्तनात खूप बदल झाला.18% प्रतिसादकांनी B पर्याय निवडला, ज्याचा अर्थ वर्तनात थोडा बदल झाला.C आणि

D पर्यायांना कोणताही प्रतिसाद मिळाला नाही, म्हणजे कोणालाही वर्तनात फारसा किंवा काहीच बदल झालेला नाही असे वाटले नाही.

निष्कर्ष:

मृत्यू शिक्षणाचा वर्तनावर सकारात्मक प्रभाव पडला आहे. 50 पैकी 41 प्रतिसादकांनी (82%) खूप बदल अनुभवला, तर 9 प्रतिसादकांनी (18%) थोडा बदल अनुभवला. यावरून शिक्षणामुळे वर्तनात मोठ्या प्रमाणात सुधारणा झाली आहे.

क्र.- 7. प्रामाणिकपणा तुम्हाला किती महत्वाचा वाटतो?

क्र.- 7च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.-7 प्रामाणिकपणा तुम्हाला किती महत्वाचा

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) खूप महत्वाचा	45	90
२	B) महत्वाचा	4	08
३	C) कमी महत्वाचा	01	02
४	D) महत्वाचा नाही	00	00
	एकूण संख्या प्रतिसादक	50	१00%

विश्लेषण:

बहुसंख्य प्रतिसादकांनी (90%) पर्याय A) खूप महत्वाचा निवडला, म्हणजे प्रामाणिकपणा त्यांना अत्यंत महत्वाचा वाटतो. 8% प्रतिसादकांनी B) महत्वाचा निवडला, ज्याचा अर्थ प्रामाणिकपणा

महत्वाचा आहे पण अत्यंत नाही.उर्वरित 2% प्रतिसादकांनी C) कमी महत्वाचा किंवा D) महत्वाचा नाही असे मत दिले.

अर्थनिर्वचन:

प्रामाणिकपणा हा बहुतेक लोकांसाठी अत्यंत महत्वाचा गुण मानला जातो. समाजात नैतिक मूल्ये आणि विश्वासार्हता टिकवण्यासाठी प्रामाणिकपणा आवश्यक मानला जातो.

निष्कर्ष:

या सर्वादानुसार, प्रामाणिकपणाला समाजात अत्यधिक महत्त्व दिले जाते आणि बहुसंख्य लोक त्याला जीवनात खूप महत्वाचा घटक मानतात. क्र.- 8. शिक्षकांचे वर्तन तुमच्यावर प्रभाव टाकते का?

क्र.- 8च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपुर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.8 : शिक्षकांचे वर्तन तुमच्यावर प्रभाव टाकते

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) खूप	44	88
२	B) थोडा	06	12
३	C) कमी	00	00
४	D) अजिबात नाही	00	00
	एकूण संख्या प्रतिसादक	59	१00%

विश्लेषण-

A) होय: 44 प्रतिसादक (88%)याचा अर्थ 88% प्रतिसादकांना शिक्षकांचे वर्णन त्यांच्यावर प्रभाव टाकते.B) नाही: 6 प्रतिसादक (12%)याचा अर्थ 12% प्रतिसादकांना शिक्षकांचे वर्णन त्यांच्यावर प्रभाव टाकत नाही.

अर्थनिर्वचन:

शिक्षकांचे वर्णन आणि त्यांचे शिक्षण पद्धती विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासावर मोठा प्रभाव टाकतात. यामुळे शिक्षकांनी सकारात्मक आणि प्रेरणादायी वर्णन करणे आवश्यक आहे.अर्थनिर्वचन-

निष्कर्ष:बहुसंख्य प्रतिसादक (88%) शिक्षकांच्या वर्णनाचा त्यांच्या जीवनावर सकारात्मक प्रभाव पडतो असे मानतात.केवळ 12% प्रतिसादकांना शिक्षकांचा प्रभाव जाणवत नाही.शिक्षकांच्या वर्णनाचा विद्यार्थ्यांवर मोठा प्रभाव असतो, ज्यामुळे शिक्षणात त्यांची महत्त्वपूर्ण भूमिका अधोरेखित होते

क्र 9. नैतिक शिक्षणामुळे समाज सुधारतो असे तुम्हाला वाटते का?

क्र.- 9च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.-9 : नैतिक शिक्षणामुळे समाज सुधारतो

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) पूर्णपणे सहमत	26	४४.१
२	B) सहमत	33	५९.९
३	C) असहमत	00	00
४	D) पूर्णपणे असहमत	00	00
	एकूण संख्या प्रतिसादक	59	१00%

विश्लेषण-

पूर्णपणे सहमत (A): 78% (39 प्रतिसादक)सहमत (B): 22% (11 प्रतिसादक)अनुमत (C) व
पूर्णपणे असहमत (D): 0% (0 प्रतिसादक)

अर्थनिर्वचन:

बहुसंख्य प्रतिसादक (78%) नैतिक शिक्षणामुळे समाज सुधारतो याला पूर्णपणे सहमत आहेत.22% प्रतिसादक सहमत आहेत, म्हणजे त्यांना नैतिक शिक्षणाचा सकारात्मक परिणाम वाटतो, परंतु पूर्णपणे नाही.कोणताही प्रतिसादक असहमत किंवा पूर्णपणे असहमत नाही, याचा अर्थ सर्वांना नैतिक शिक्षणाचे महत्त्व मान्य आहे.

निष्कर्ष:

नैतिक शिक्षण समाज सुधारण्यासाठी अत्यंत प्रभावी मानले जाते. बहुतेक लोकांना वाटते की नैतिक शिक्षणामुळे समाजात सकारात्मक बदल होऊ शकतो.

क्र.- 10. पालक तुम्हाला नैतिक मूल्ये शिकवतात का?

क्र.- 10 च्या परिपुर्ततेसाठी विचारलेल्या प्रश्नांचे खालील प्रमाणे परिपूर्ती केली आहे

कोष्टक क्र.-10 : नैतिक मूल्ये किती महत्वाची

अ. क्र	तपशील	प्रतिसादक	शेकडेवारी
१	A) नेहमी	44	88
२	B) कधी कधी	05	10
३	C) क्वचित	01	2
४	D) कधीच नाही	00	00

	एकूण संख्या प्रतिसादक	50	100%
--	-----------------------	----	------

विश्लेषण

प्रतिसादक: 50 जणांनी उत्तर दिले. परिणाम: होय (जास्ती): 88% प्रतिसादकांनी सांगितले की पालक नैतिक मूल्ये शिकवतात. (अंक = 44) कधी कधी: 10% प्रतिसादकांनी सांगितले की पालक कधी कधी नैतिक मूल्ये शिकवतात. (अंक = 5) काही नाही आणि कचितच: उर्वरित 2% प्रतिसादकांनी सांगितले की पालक नैतिक मूल्ये शिकवत नाहीत किंवा क्वचितच शिकवतात. (अंक = 1)

अर्थनिर्वचन:

बहुसंख्य (88%) पालक नैतिक मूल्ये शिकवतात. एक छोटा भाग (10%) कधी कधी शिकवतो. फक्त 2% पालक नैतिक मूल्ये शिकवत नाहीत

निष्कर्ष:

पालकांचा नैतिक मूल्ये शिकवण्यात मोठा प्रभाव आहे, ज्यामुळे समाजात नैतिकता वाढीस लागते. यातून पालकांच्या भूमिकेचे महत्त्व अधोरेखित होते.